

gramotnosti. Tím byl naznačen směr, kudy by se mohl ubírat další vývoj v inovacích školního vyučování. Mediální gramotnost se pak stala jedním z nejdůležitějších témat diskuse. Na zajímavý posun při „konzumaci“ filmu prostřednictvím internetu upozornila Andrea Průchová (platforma pro vizuální kulturu FreshEYE). Internet nahrává sledování filmu po částech a „mapování“ jeho souvislostí (dohlédávání dalších informací). Tímto způsobem sledování se vyznačuje především nejmladší generace diváků, kteří jsou zároveň cílovou skupinou školního dějepisu.

Film tak i z diskuse vyšel jako jedno z klíčových médií pro vytváření obrazů minulosti. Během večera však zazněly i obecnější poznámky k vizualitě dějin. Podle Jaroslava Anděla (DOX) v současném umění kontext vytváří význam. Při čtení obrazů minulosti bychom pak měli pluralitu kontextů zohlednit a vyvázat se tak z představy, že existuje nějaký univerzální kontext (např. jedna historie). Profesor Petr A. Bílek (Ústav české literatury a komparatistiky FF UK) zase fenomén obrazů minulosti objasnil tezí, že jiné obrazy než obrazy minulosti nemáme

(přítomnost i budoucnost jsou příliš fragmentární).

To jsou jen střípky z diskuse,³ jež ukázala, jak je téma vizuality dějin společensky aktuální. Doufáme, že výstupy z projektu *Dějepis v 21. století* debatu o podobách minulosti podpoří. Materiály určené pro školní prostředí tak nemusí stát na periférii historikova zájmu, mohou naopak přinášet celé množství zajímavých otázek, jež míří do samotného středu historické vědy a dotýkají se i společensky aktuálních témat.

*Za projektový tým D21
Čeněk Pýcha*

Semináře pro učitele na Ukrajině a v Bělorusku

V průběhu minulého roku Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) v rámci Programu transformační spolupráce, jehož prostřednictvím česká vláda podporuje předávání zkušeností mezi zeměmi střední a východní Evropy, organizovala přednášky a workshopy pro pedagogy na Ukrajině a v Bělorusku, kterých se účastnili také lektori Skupiny vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů. Naskytla se tak zajímavá příležitost zjistit, do jaké míry je historické vzdělávání v těchto zemích odlišné a zda lze didaktická východiska i konkrétní učební materiály vzdělávacího oddělení ÚSTR uplatnit i v jiných kontextech.

Specifickou atmosféru měly oba semináře na Ukrajině, které vedla Karina Hoření. Diskuse byly ovlivněné vypjatou politickou situací v zemi. Květnový seminář se měl původně konat na Krymu, ale po ruské anexi musely učitelky tatarské literatury a dějin přijet do Kyjeva. Jejich skupina spolupracuje s českými odborníky dlouhodobě a představené projekty, zaměřené na využití metody orální historie, vytvořily prostor pro podnětnou diskusi o využití pamětnického vzpomínání ve výuce. Bohužel

není jasné, jaká budoucnost čeká na Krymu menšinové školství i jednotlivé pedagožky.

Druhého, prosincového semináře se zúčastnily učitelky z okolí Kyjeva. Na Ukrajině vzniká množství projektů, jejichž úkolem je otevřít debatu o výuce dějepisu a poskytnout učitelům podporu. Zdá se, že celospolečenská atmosféra je novým didaktickým podnětům nakloněna.

Východiskem těchto aktivit ale často bývá snaha ustanovit a upevnit národní identitu, daná současnými politickými změnami a zdůrazňující jedinečnost ukrajinského národa. Studenti historie na Ševčenkově univerzitě, pro které byly určeny další prosincové přednášky, se však na tento trend dívají kriticky a ztotožňují se spíše s východisky multiperspektivní didaktiky. Jejich kritika školské praxe je v mnohém podobná argumentům, které se objevují i v české debatě o vzdělávání.

Dva semináře pro běloruské učitele v Minsku (listopad) a ve Vilniusu (prosinec, společně s Terezií Vávrovou z Antikomplexu) vedl Čeněk Pýcha. Partnerem AMO zde byla běloruská Akademie postgraduálního vzdělávání. Oba semináře se zaměřily na

inovativní přístupy k výuce dějepisu a dalších společenskovědních předmětů. Účelem bylo sdílení českých zkušeností a diskuse o možné inspiraci pro běloruské prostředí. Pro běloruský dějepis (podobně jako na Ukrajině) zůstává ústřední otázkou národní identita, jež s sebou nese výrazné sovětské dědictví. Klíčovým tématem moderních dějin je Velká vlastenecká válka, která pro Bělorusy představuje stále živé kulturní trauma.

Témata školního dějepisu se od těch, která dominují v českých školách, výrazně liší, přesto běloruští učitelé řeší podobné problémy jako jejich čeští kolegové. Potýkají se například s motivací žáků, časovou dotací a rozložením témat. Ukázalo se tak, že některé přístupy prozkoušené v českém prostředí lze uplatnit i v běloruském kontextu (například práce s filmem nebo s pamětníkem). Zajímavá byla konfrontace s odlišnými způsoby konceptualizace války. Rozdílná je situace v množství a druhých pomůcek a doplňujících materiálů. Český učitel stojí spíše před problémem, co z jejich nepřehledného množství vybrat, běloruští kolegové si často musí rozšiřující podklady pro výuku připravovat sami.

3 Záznam diskuse je dostupný na YouTube kanálu Ústavu pro studium totalitních režimů - viz <https://www.youtube.com/watch?v=x4lEnMDOmoc> (citováno k 2. 3. 2015).

Všechny semináře Skupině vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů ukázaly, že mezinárodní spolupráce by mohla být dalším možným polem činnosti. Přeshraniční sdílení výukových materiálů je i účelem webového portálu, který

připravujeme v rámci projektu *Europe for Citizens*. Obsah je samozřejmě nutné přizpůsobit zahraničním učitelům a studentům, věříme ale, že podobná historická zkušenost umožňuje stejné pochopení základních situací a přenos metodických principů.

Semináře ukázaly, že struktura školství nebo situace ve školách je podobná, rozdíl je především v úrovni veřejné debaty o minulosti, která v obou zemích vyplývá ze současné politické situace.

Karina Hoření, Čeněk Pýcha

Ohlédnutí za Mene Tekel 2015

Mezinárodní festival *Mene Tekel* vznikl před devíti lety v reakci na nezájem široké veřejnosti o novodobé dějiny. Vrací se v čase a ukazuje různé podoby násilí a totalitarismu, vzdává hold osobnostem, které se nekompromisně postavily na stranu práva a demokracie.

Klíčovým tématem letošního ročníku byla rodina v době nesvobody. Proměny rodiny jako nejpřirozenější společenské jednotky se staly výchozím bodem pro širokou škálu formátů, žánrů a úhlů pohledu na rodinné vztahy ve chvílích ohrožení.

Festival uvedla 23. února vernisáž výstavního projektu v ambitu kláštera Panny Marie Sněžné v Praze. Byly tu k vidění výtvarné práce žáků základních uměleckých škol, dlouhodobý motivační studentský projekt *Stopy totality* v gesci spolku Zapomenutí, výstava *Maminko, na slovíčko* o svobodných matkách za socialismu zpracovaná Ústavem pro studium totalitních režimů, expozice autorů Luďka Navary a Miroslava Kasáčka *Muž, který přecenil českou duši*, mapující život statečného důstojníka Josefa Brykse, či instalace *Dějiny pomocných technických praporů*, jež je společným dílem ÚSTR, Svazu PTP-VTNP ČR a města Brandýs nad Labem. Zahraničí reprezentovala dokumentární expozice *Estonko: Masové deportace v roce 1941* a výstava realistických obrazů vypovídajících o praktikách současného čínského režimu *Pravdivost - Soucit - Snášenlivost v umění*.

Na následném slavnostním zahájení festivalu řečníci v čele s pražskou primátorkou Adrianou Krnáčovou deklarovali nulovou toleranci nedemokratickým politickým systémům napříč kontinenty.

Právě zprostředkování autentických zkušeností zahraničních účastníků s různými formami totality je pro Mene Tekel charakteristické. Lze připomenout osobnosti, které se zúčastnily minulých ročníků – mj. investigativní lotyšskou režisérku Dzintru Geku, albánského vězně svědomí Tomora Aliku, chorvatského politického vězně Jure Knezoviće, zakladatele Muzea studené války v USA Garyho Powerse, ředitelku Ústavu pro studium diktatury v Berlíně Annu Kaminsky, chorvatského básníka a politického vězně Andriju Vučemila nebo čínskou vězeňkyni svědomí Lu-Š-pching.

Letošními zahraničními hosty byli slovenská dokumentaristka Anabela Žigová, která uvedla v české premiéře svůj autobiografický snímek *Salto mortale* na dosud tabuizované téma spolupráce nejbližších rodinných příslušníků s StB, či mezinárodně oceňovaný estonsko-kanadský režisér Marcus Kolga, jenž představil dokument *Gulag 113* o deportacích občanů pobaltských republik na Sibiř. Vítězný snímek pěti mezinárodních festivalů *Svobodná Čína: odvaha věřit* odhaluje realitu současné Číny. Tento časosběrný dokument Michaela Perlmana představili americký právník David Kilgour a anglický spisovatel Ethan Gutmann.

Neblaze proslulé datum 25. února bylo připomenuto tradičním pietním aktem při příležitosti 67. výročí pochodu studentů za svobodu a demokracii na Pražský hrad a pokračovalo mezinárodní konferencí v hlavním sále Senátu Parlamentu ČR.

Mene
mezinárodní
festival
proti
totalitě
Tekel

K prioritám festivalu patří aktivizace mladé generace, proto je řada formátů připravována ve spolupráci se školami všech typů a s odbornými institucemi, které se systematicky věnují vzdělávání. Jedním z garantů je Ústav pro studium totalitních režimů,

kteřý trvale participuje na projektech edičních, výstavních či didaktických. Letos se s velkým ohlasem setkal interaktivní seminář *Rodina v době nesvobody* připravený Jaroslavem Pinkasem a Čeněkem Pýchou.

Mnohaletá spolupráce s Právnickou fakultou UK je každoročně završena veřejnou rekonstrukcí politického procesu z padesátých let v Porotní síni Vrchního soudu na Pankráci. Letošní kauza JUDr. O. Hlachové a MUDr. J. Hlacha reflektovala klíčové téma festivalu a vykreslila tragický obraz důsledků dlouholetého uvěznění rodičů pro jejich tři malé děti.

Zcela novým projektem v koncepci Mene Tekel se stalo slavnostní předání cen Dáma české kultury, Rytíř české kultury a Mecenáš české kultury. První dvě vyznamenání náležejí tvůrcům, jejichž umělecká cesta byla násilně přerušena totalitní mocí. Ministr kultury Daniel Herman je v Národním divadle předal autorce knih o holocaustu Magdaleně Horňanové, zpěvačce Martě Kubišové, sochaři Olbramu Zoubkovi a spisovateli Jiřímu Stránskému. In memoriám byli oceněni sochař Jaroslav Šlezinger a básník Zdeněk Rotrekl. Titul Mecenáš české kultury patří prof. MUDr. Dajce Altenburg-Kohl.

Daniela Řeřichová